

Hjemstavn og univers

– et erindringsessay

af Eigil Steffensen

I dette erindringsessay møder læserne en dreng og senere ung mand, som allerede i barndommen brød med sin indremissionske baggrund og som oplevede landbrugskrisen i 1930'erne, hvor familien måtte gå fra gården. Det er også historien om, hvordan gode evner og stor flid – godt hjulpet af et par vågne og forstående lærere – kunne føre en dreng fra et fattigt landbomiljø frem til præliminæreksamen og studentereksamen, efterfulgt af en akademisk karriere.

Hvis man trækker en lige linje fra Hurup til Vestervig og stiller sig på midten med ansigtet mod nord, kan man få fuldt overblik over en lokalitet, der på et nogenlunde detaljeret vejkort er markeret med benævnelsen Adbøl. Det er hverken en by eller en flække, men en ansamling af ensartede husmandsbrug, opført i røde sten og med statstilskud på udstykningslodder fra herregården Bubbøl.

Lidt i udkanten af dette snart hundredårige fællesskab lå engang en ældre, hvidkalket ejendom, tækket med rimeligt pæne pandeplader, uden mølle eller andre finurligheder, kort sagt et krumt sted. Her i denne ejendom slog mine forældre sig ned i året 1925, halvandet år før

Senere foto af det »krumme sted« i Adbøl, hvor familien Steffensen boede fra 1925 til 1937.

jeg blev født. Min far var praktisk landmand, søn af en landmand og postomdeler. Min far kunne fortælle, at hans farfar havde gået i skole et sted ude i Vesterhavet, men hvor langt ude det var, vidste han ikke. Hans kundskaber lå i praktikken, som forholdene var for husmænd og jævne landbrugere på den tid. Min mor var ud af en gårdmands- og håndværkerfamilie. Hendes far var muremester og især kendt for at have tegnet og bygget tårnet på Helligsø kirke. Min mormor stammede fra gården Grim Nørgård, som havde været i slægtens eje i mere end 300 år.

Indre Mission og rudekuverter

Min barndom var nøjsom og navnlig præget af to ting, som jeg fik et besværligt forhold til: Indre Mission og rudekuverter. Det første forbandt jeg mest med min mor, det andet mest med min far. De var inderligt missionske begge to, men de var temmelig forskellige naturer. Min far havde et lyst sind og en rig fantasi. Han tvivlede aldrig på, at troen ikke blot kan flytte bjerge, men også løse praktiske problemer med at få hverdagens stumpe ender til at nå sammen. I en gammel, udtjent cigarkasse med mannakorn fandt han altid et, der passede til lejligheden. Han tog bibelens ord

Jenny og Alfred Steffensen med børnene Gerhardt, Eigil og Jens Christian ca. 1931.

helt bogstaveligt i det daglige, og på søn- og helligdage var det ham en oprigtig glæde at få os samlet omkring spisebordet for at høre en af missionshøvdingen Vilhelm Becks lange, alvorligt formanende prædikener. De kunne være snørklede som de sindrigt krøllede bogstaver, de var skrevet med. Det tog for det meste min far en times tid at bane sig vej gennem dette gotiske vildnis, så det var først efterhånden, som vi blev ældre, at vi rigtigt forstod budskabets alvor. Men allerhelst lagde han røst til forjættelsen om, at de frelste i paradiset engang skulle vandre på gader belagte med guld, når ikke de sad og vederkvægede sig i cedertræernes skygger.

Min mor havde et mere bekymret sind. Hendes gud var strengere, og hvis vi gjorde noget, der var forkert, ville han skrive det op i sin store, sorte bog. Han så alt, hvad vi lavede, både af godt og ondt, og hvis ikke vi huskede at bede om tilgivelse, kunne vi gå fortabt. Hvad det

kunne indebære, var så forfærdeligt, at jeg blev fuldstændig oprørt. Men jeg blev også trodsig og begyndte tidligt at rejse utilbørlig tvivl om hendes ord. Skulle det virkelig være sandt, at der sad en fremmed mand med vågende øjne og et langt hvidt skæg oppe i skyerne et sted, og hvor skulle det sted egentlig være? Min mor blev ganske fortvivlet over den slags snak og henviste til de fine billeder i den blå børnebibel, de havde foræret mig, da jeg skulle i skole. Alene tanken om, at jeg kunne blive straffet med Helvedes flammer i evig tid af nogen, jeg aldrig havde set, kunne få mig til at protestere så ihærdigt og så længe, at det endte med at hun gav sig til at græde. Det skar mig i hjertet, men det fik ikke hjælp.

Ingen skat i gravhøjen

Jeg ved endnu den dag i dag ikke, hvad det egentlig var, der på samme tid gjorde mig så

hudløs og hård, når jeg med mit instinkt mere end med min forstand reagerede voldsomt, så snart jeg blot anede, at noget ikke gik retfærdigt til. Måske var der alligevel en hemmelig sammenhæng mellem min mors skyldtyngede gudsforståelse og hendes skræk for de aflange hvide rudekuverter, som kom med visse mellemrum, efterhånden som krisen ude i verden bankede stadig hårdere på vores egen dør. Brevene, der rykkede for forfalden skyld, endte altid med, at der stod Ærbødigst, og det brød jeg mig ikke om. Det lød underligt, at de var så ærbødige, når de skrev den slags breve. Jeg forstod heller ikke helt, hvorfor min far altid var den skyldige, når tiderne var onde, og der også var mange andre gudfrygtige folk, der måtte gå fra hus og hjem. Da det var ved at gå rigtig galt, og hestene som de sidste var hentet, gav jeg mig i en slags panik til at grave i en høj, der lå på vores mark. Der kunne jo ligge en skat. Der var andre høje, hvor der var sat en sten med bogstaver på. FM stod der højt og tydeligt, og det betød, at det var et fredet minde. Sådant en sten stod der ikke på vores høj, men den kunne jo være fjernet. Det hændte, at folk pløjede for tæt, så højen blev skamferet. Jeg håbede så inderligt at finde noget, der var meget værd, at jeg ligefrem ønskede, jeg kunne tro på en gud, der var god. Men der kom ingen skat til syne, ikke engang et rustent sværd, og da stalden var tom, måtte vi drage af sted fra hus og hjem.

Flytning til Vestervig

Året var 1936, og der skete så meget, som ikke var til at forstå. Der havde stået i avisen, at der kunne blive krig. På en måde var den allerede begyndt. Italienerne kastede bomber ud fra flyvemaskiner et sted nede i Afrika, hvor selv uskyldige børn blev slået ihjel. Det havde jeg selv set i avisen, så da jeg en dag hørte en rigtig flyvemaskine, sprang jeg ud på gårdspladsen. Sådant en havde jeg aldrig set før, og hvad kunne

den finde på? Den slæbte en lang hale af bogstaver efter sig. Der stod PERSIL, og min far forklarede mig, at det bare var en annonce for noget nyt vaskepulver, så jeg behøvede ikke at være bange. Men der var alligevel en underlig uro på vej, både i luften og i vores beklemte sind.

Det blev ingen lang rejse med vores skrumpende flyttevogn. Vi skulle bare til Vestervig, der lå kun nogle få kilometer nærmere ud mod havet. Der havde jeg været før engang, da jeg havde fundet en fin gammel flintøkse på vores mark, eller rettere sagt på en mark lige ved siden af vores. Den tilhørte fra gammel tid Vestervig Kloster, men de kom kun sjældent og blot for at se til nogle kreaturer, som de havde gående der hver sommer. Doktor Toft købte øksen for en krone, og den beholdt jeg. Nu skulle vi så bo i en rigtig by med asfalt på gader og veje. Min far havde fundet et halvt, hvidt hus, som lå i den vestlige ende af byen lige ved sygehuset, som også var helt hvidt. Det så vældig lyst ud. Vi flyttede ind i den tomme ende af huset, som havde gavl direkte mod sygehuset. Det var meget praktisk, for det varede ikke så længe, før min mor fik en af sine ture med lungerne. Så kunne vi smutte igennem et hul, vi havde lavet i hækken lige hen til det vindue, hvor hun lå.

Det var sommer, og min far var så heldig at få arbejde ved vandbygningsvæsenet ude på

Senere foto af det halve hus i Vestervig, som var familiens hjem i nogle måneder i 1937.

Agger Tange. Det lød godt, og han mente også, det kunne give mere end landbruget. Den første dag, hvor han var derude, var jeg spændt på, hvad han havde at fortælle, når han kom hjem. Måske kunne der blive noget tilovers til os børn, nu hvor vi havde så mange butikker at se på. Han sagde ikke så meget, men det var gået godt. Han var kommet i et sjak, der kørte sand i trillebør op på toppen af tungen. De andre var vant til sliddet, men farten undrede ham. På vej hjem om aftenen var han kommet til at cykle ved siden af en af de andre, som lidt nølende havde røbet, at det var fordi min far havde meldt sig ind i den blå, kristelige fagforening og ikke i den røde, socialdemokratiske ligesom de andre. Min mor var kommet hjem i mellemtiden, og hun fik snart øje på, at min far havde svært ved at holde på skeen, da han skulle spise. Han havde store vabler i hænderne, og hun smurte salve på og lagde forbindelse, så

godt hun kunne. Jeg havde aldrig set så store vabler i virkeligheden, kun på billedet af Jesus på korset i min blå børnebibel. Næste dag var det heldigvis søndag og kirkegang. Siden blev tempoet med trillebørene sat noget ned. Der var vel også grænser for, hvor meget de andre orkede at knokle, når der alligevel ikke kom noget ud af det. Men min far var en uforbederlig bonde og hellig og usolidarisk, det fik han at vide én gang for alle. Arbejdet fik han lov at beholde, og den sommer fik jeg en cykel.

Nye flytninger – nye skoler

Vestervig var vores første stop, men det blev ikke det sidste. Den store krise, som alle havde snakket så længe om, var ved at være overstået, men det var alligevel ikke så enkelt for en bonde med efterslæb i tegnebogen at finde en varig beskæftigelse, der kunne sikre eksistensen for

Helligsø Skole ca. 1938. Forfatteren ses som nr. 2 fra højre i bageste række.

en familie på efterhånden otte personer. Det blev til flytninger den ene gang efter den anden. Min far var heldig med at finde huse, hvor den ene halvdel stod tom. Men mange huse, hele eller halve, erstattede ikke et hjem. Jeg følte mig usikker, hver gang vi skulle begynde et nyt sted, måske mere end mine søskende, der alle sammen var yngre. Jeg ligefrem hadede at begynde på en ny skole. Det var ikke blot de andre elever, jeg var ny og fremmed for, men også de bøger, der blev brugt, var ofte nogle helt andre, end dem jeg kendte, lige bortset fra Luthers lille katekismus, som jeg i forvejen kendte ud og ind. Jeg blev tidligt klar over, at jeg var en elev, der skabte problemer. Det hørte jeg ved en lejlighed, hvor læreren snakkede alvorligt med klassen, mens jeg var sat uden for døren.

Tjenestedreng og skolegang

Skolen blev i det hele taget ikke det ståsted, hvor jeg kunne finde svar på alle de besværlige spørgsmål, som mine forældre havde så stærke meninger om. Der var så meget, der var gådefuldt for mig, men det meste forblev ubesvaret i mit forvirrede hoved. På den måde var det egentlig ikke den store ulykke for mig, da min far begyndte at snakke om, at jeg skulle ud og tjene om sommeren det år, hvor jeg var fyldt tolv. Jeg blev hyret som tjenestedreng på en gård på Gettrup-kanten, hvor der desuden var to karle samt en stuepige med venlige øjne og en pæn, stor mave. Jeg skulle have halvtreds kroner og et par nye træsko, som jeg fik udleveret allerede ved fæstelsen. Karlene og jeg sov i en slags dobbelt rum med indgang direkte fra hestestalden. Jeg var glad for, at det ikke var fra kostalden. Hestene og deres porøse møg lugtede meget bedre end køernes slatne lort. Det var ikke just som i Bethlehem, men vi var i hvert fald tæt på dyrene. I det første rum skulle jeg bo sammen med andenkarlen, i det bageste, som der ikke var nogen dør ind

til, boede forkarlen. Han var kraftigt bygget og virkede tung at se på. Han var den eneste, der havde bøger. Den ene var en pænt slidt bibel, som han jævnligt læste i. Andenkarlen var en mindre, væver fyr med knaldrødt hår og en ordentlig flok fregner, nogenlunde jævnt fordelt over hele ansigtet. Han var overhovedet ikke missionsk og bandede hidsigt, hvis der var noget, som ikke rettede sig efter hans hoved. Det fik hestene til tider at mærke, endda så det ligefrem gjorde ondt i mig. Men mit egentlige problem med ham var, at han ikke ville lade mig i fred, selv om dagen når vi lå på vore senge og holdt middags-pause. Vi var ofte svedige, og jeg ville helst sove, men så kastede han sin pude i hovedet mig, og jeg kastede den tilbage, og sådan kunne det blive ved længe, inden forkarlen vågnede med et højlydt snork. Han sov virkelig tungt, og undertiden var jeg forundret over, hvad han var i stand til at overhøre.

Vi startede med at malke køerne om morgenen, og da jeg var den yngste, slap jeg med at malke fem. Til gengæld skulle jeg også gøre de to dage om ugen, hvor jeg skulle være i skole hele formiddagen. Det var faktisk en velkommen afveksling at være i skole, selv om jeg som så ofte gik et sted, hvor jeg ikke rigtigt følte mig hjemme. Skolen var som de andre, jeg havde prøvet, ikke større end, at én lærer kunne klare det alene. Her om sommeren havde vi meget gymnastik. Drengene og pigerne gjorde de samme øvelser, og læreren, der var forholdsvis ung og adræt, var meget hjælpsom, hvis der var nogle, der havde svært ved det, især når tøserne skulle over plinten og havde for lange nederdele. En af dem havde hans særlige opmærksomhed. Hun havde en fin skikkelse, syntes jeg, og dertil friske røde æblekinder og lange, gyldent gule fletninger, præcis som en dukke, jeg havde set i en fantastisk flot katalog fra »Daells Varehus«. Så fin en pige havde jeg aldrig rørt ved. Inde i klassen fik hun også en særlig opmærksomhed, og jeg blev helt misundelig, når hun fik lov at

læse op og endda fortsætte længere end andre. Det lød så spinkelt og rent, at jeg var lige ved at falde hen i en herlig søvn, men så kom jeg til at kigge op på læreren, der sad og rokkede så underligt på sin stol oppe bag katederet, alt imens han blev mere og mere rød i hovedet. Nogle af drengene prøvede at holde sig for munden for ikke at fnise højt, men læreren for ikke op, som han ellers godt kunne finde på, men faldt tværtimod sammen, som om han punkterede. Sådan sad han musestille et langt øjeblik, mens den fortryllende lille stemme fortsat svævede ud i rummet. Omsider rettede han sig myndigt op og sagde, næsten som en sergent: Så slutter vi her. I kan gå hjem.

Det var altid sidst i den sidste time, de gange det skete. På en måde havde jeg lyst til at sige noget om det til mine forældre, men vi snakkede jo aldrig om sådan noget, så jeg fik mig ikke taget sammen, før der var andre, der tog affære. Men jeg syntes, vi lærte for lidt i de få timer, vi havde, og det blev ikke bedre på den måde. Onanere kunne vi i forvejen.

Så gik den sommer og den næste med. Jeg hørte, at læreren var blevet forflyttet, og det var vi sådan set også. Jeg var kommet i en ny skole, og det gik ikke særlig godt. En dag skulle jeg fremsige nogle salmevers, men det var først, da jeg havde rejst mig op og skulle til at begynde,

Den nedlagte stationsbygning i Oddesund, hvor familien boede 1939-40.

at jeg opdagede, at jeg havde glemt at sætte mine kunstige tænder i. Jeg havde fået trukket de fire fortænder i overmundens ud i løbet af et par måneder forinden. Lægen kunne ikke bedøve mig, men han ville godt sprøjte noget isvand på de tænder, der skulle ud. Det troede jeg ikke ville hjælpe noget særligt, og jeg var nærmest desperat efter at få det overstået hurtigst muligt. Lægen holdt mig godt fast i stolen, da jeg et øjeblik gjorde mine til at smutte, så det var nær ikke blevet til noget. Men nu stod jeg så der og kunne selv høre, hvordan det hvislede, når jeg kom til bestemte konsonanter.

En forstående lærer

Heldigvis flyttede vi snart igen. Ejendommen, der lå smukt ned til vandet i Søndbjerg på Thyholm, var købt, og høsten skulle afleveres som udbetaling. Det var min fars første forsøg på en ny begyndelse, men det lykkedes ikke. Vi flyttede videre til en nedlagt stationsbygning i Oddesund. Skolen lå i Odby, og jeg kom for første gang i en skole, hvor der var en lærer, der interesserede sig mere for mig, end jeg var vant til. Han satte os en dag til at skrive stil, og den skulle hedde »Min have«. Vi havde tilfældigvis ingen have lige på det tidspunkt, og i øvrigt var jeg efterhånden blevet noget træt af nye lærere, så jeg sad længe og kunne ikke komme i gang. Men så begyndte jeg at skrive om en hæk, som jeg selv sad og fandt på. Det blev til en temmelig vidtløftig historie om denne hæk på forskellige tider af året og om fugle og insekter og andet småkravl, som pulserede i den. Da læreren kom rundt for at samle stilene sammen, var jeg endnu slet ikke nået ind i selve haven, så jeg ventede mig en ordentlig skideballe. Næste dag (for det var vinter, og vi gik i skole hver dag) leverede læreren de rettede opgaver tilbage. Der var mange med stavfejl, men om min sagde han, at jeg jo ikke rigtigt havde besvaret opgaven, men han ville snakke lidt med mig

bagefter. Til min store overraskelse fortalte han så, at det, jeg havde afleveret, var godt skrevet, selv om det bare var noget, jeg havde fundet på. Det endte med, at han kom hjem til mine forældre og spurgte, om de havde tænkt på at sende mig i realskole. Det havde de selvfølgelig ikke, og jeg var måske også lidt for gammel til at begynde på sådan noget. Men læreren var ikke til sinds at lade sig snakke fra det. Han ville godt prøve at drøfte det med bestyreren for Hvidbjerg Real- og Præliminærskole, hvad der fik min far til at se helt forskrækket ud. Han havde vist aldrig hørt noget lignende, og han kunne ikke se, hvordan vi skulle få råd til det. Så sagde læreren, at jeg måske kunne få lov at springe første real over og begynde på anden, hvis han gav mig noget undervisning i engelsk i tiden, indtil skolen skulle starte. Min mor begyndte at se interesseret, men også lidt bekymret ud, men så sagde læreren rent ud, at det skulle de selvfølgelig ikke betale for. Læreren holdt, hvad han havde lovet, og jeg kastede mig over engelsk. Tanken om at blive så dygtig, at jeg kunne læse indianerromaner på det originale, engelske sprog, var nærmest berusende.

Hvidbjerg Realskole – en ny verden åbner sig

Jeg blev optaget på realskolen i Hvidbjerg, men der gik ikke så længe, før vi flyttede igen, og jeg blev nødt til at køre med tog nogle stationer for at komme til skolen. Det gjorde ikke det hele lettere for familien, men nu havde jeg mine forældres opbakning, og det var afgørende for mig. Jeg satte så meget mere pris på den, fordi jeg vidste, at det gjorde dem ondt, at jeg stadig og stædigt holdt på, at jeg ikke var troende. Jeg ville ikke nøjes med at tro, jeg ville vide, hvordan det hele hang sammen. Hvis der ikke sad en Gud et eller andet sted, hvordan så verdensrummet så ud? Var der en ende et sted,

eller kunne man rejse ud i rummet i al evighed uden at komme til en grænse?

Jeg kendte ikke svaret, og jeg kunne bringe min mor til grådens rand, når jeg lod hende forstå, at jeg gik og spekulerede over den slags i stedet for at holde mig til Skriftens ord, sådan som min far utrætteligt formanede mig. Men nu da jeg var kommet på realskole, åbnede der sig en ny verden for mig. Jeg fik adgang til mange bøger og skrifter, som slet ikke var udgivet på Lohses indremissionske forlag og tidsskrifter, som slet ikke lignede Indre Missionstidende. Jeg læste Bengt Strømgrens næsten forståelige og meget omtvulende bog om universet, om astrofysik, som han kaldte det. Der var ikke et ord om en Gud, der herskede i det høje. Min mor, som jeg snakkede mest med om de sager, værgede for sig og sagde, at fordi han var professor, behøvede han ikke at have ret i alt. Med præsten var det noget andet. Jeg vidste godt, at det lå hende fjernt at tvivle på ham, men så fandt jeg en virkelig trumf.

Darwin og J. P. Jacobsen

Vores dansklærer, som var stærkt religiøs, havde fortalt os om en digter, der hed J. P. Jacobsen, som var ateist og gudsfornægter. Han havde oversat en engelsk forsker, der hed Darwin og troede, at menneskene nedstammede fra aberne, og andet vås, som ingen kristne mennesker kunne tage alvorligt. Han havde også skrevet en roman, der hed »Niels Lyhne«, og den handlede om en forhærdet gudsfornægter. Han advarede os kraftigt mod denne forfatter og anbefalede med begejstring Jakob Knudsen i stedet. Jeg spidsede øren og fik med en del besvær fat på den formastelige roman, som jeg læste i ét stræk. Men højdepunktet var dog det sted, hvor ateisten Niels Lyhne under en vandring med sin ven Hjerrild i de aftenstille gader i det indre København diskuterer de nye strømninger i åndslivet, og vennen stilfærdigt ind-

vender, at »en ateist er jo til syvende og sidst ikke andet end et desillusioneret menneske«, hvorpå Niels med glødende overbevisning udbryder:

»Men fatter De da ikke, at den dag, da menneskeheden frit kan juble: der er ingen Gud, den dag skabes der som med et trylleslag en ny himmel og en ny jord. Først da bliver himlen det fri, uendelige rum, i stedet for et truende spejderøje... Begriber De ikke, hvilken adel det vil brede over menneskeheden, når den frit kan leve sit liv og dø sin død, uden frygt for helved eller håb om himmerig, men frygtende sig selv, og med håb til sig selv?«

Da Hjerrild indvender, at »ateismen jo vil komme til at stille større fordringer til menneskeheden end kristendommen gør«, svarer Niels uden mindste betænkning »Naturligvis« og argumenterer længe med sin skeptiske ven.

Jeg var lysende lykkelig, da jeg læste dette afsnit. Jeg vidste godt, at digteren havde siddet med døden i lungerne hjemme hos sine forældre i Thisted og skrevet denne livsbekræftende roman allerede for længe siden, ja endnu før mine forældre blev født, men for mig var Niels Lyhne helt nærværende.

Aldrig før havde jeg oplevet, at nogen vendte sig så beslutsomt mod al den snak om en streng og straffende gud, der vågede nidkært over os til hver en tid. Så var jeg altså ikke den eneste syndige skabning, som protesterede mod al den skyld og skam, som jeg havde hørt så meget om – ikke blot på jævnt hverdagsprog, men også fra præstens velskolede mund. Nu havde jeg bevis for, at også kloge og forstandige mennesker tænkte dristige tanker om at sætte mennesket fri i både tid og rum. Jeg kunne næsten ikke fatte, at der havde siddet en rigtig digter så nær ved som Thisted og skrevet om meget af det, som jeg selv brød mit hoved med, uden at jeg kunne få styr på det hele. Jeg ville forstå med min forstand, hvad verdensrummet egentlig var, hvis der hverken var paradiset eller helvede. Og hvad var evigheden? Kunne man

bare fortsætte ud i rummet uden at støde på en grænse nogen steder? Ingen tvivlede vel på, at jorden var rund, men tænkte man tanken til ende, måtte det vel betyde, at man kunne gå så langt, at man kom til at gå med fødderne opad. Det svimlede for mig, så jeg næsten berusede mig i min søgen efter et svar på alt dette. Den smule læseværdige faglitteratur, jeg kunne få fat i, hjalp mig ikke så meget, også fordi sproget for det meste var svært begribeligt. Jeg søgte efter andre digtere, som havde ladet sig inspirere af det vældige rum, og fandt Jeppe Aakjærs forunderlige digt »Karlsvognen«, der indledes med disse linjer:

*I det vældige rum, hvori kloderne svæver,
hvor de drager som flager af mulm og af lys,
hvori stjernernes tusinder flimrer og bæver
under almagtens pust og det eviges gys*

Det stod mig ikke helt klart, hvad almagten så egentlig var, men jeg forstod det som en herlig opfordring til at forske videre i det store uerkendte, i stedet for stædigt at påtvinge andre mennesker nogle meninger, som jeg selv fandt for simple.

Mere jordnære problemer

Men foruden det dragende univers og dets dunkle gåder var der andre, mere jordnære problemer, der trængte sig på. Da jeg havde gået et par terminer på realskolen, stod der i min karakterbog, at jeg var kommet til at ligge som nummer 2 i klassen, og der blev jeg liggende. Når jeg ikke blev nummer 1, som jeg havde tænkt mig, skyldtes det nok mest, at de andre havde haft tysk et helt år, da jeg ankom. Så jeg måtte starte på bar bund og forsøge at indhente det forsømte. Det gik, selv om jeg i begyndelsen måtte dumme mig adskillige gange, f.eks. fordi jeg ikke kunne begribe, at »die Frau« senere i samme tekst pludselig blev til »der Frau«, men

jeg lærte ret hurtigt at værdsætte tysk som et veludviklet kasussprog, som man ikke bare kunne traske ind i med træsko på, sådan som det til nød kunne lade sig gøre med engelsk.

Nu stod tyskerne til gengæld i landet, og nogle af deres soldater øvede jeg mig i at snakke med, selv om jeg ligesom de fleste andre så på dem som de besættede, de selvfølgelig var. De var også et dilemma hjemme hos os selv. Min far havde stort set kun sæsonarbejde hos gård-ejerne, og det rakte dårligt til at forsørge en hel familie. Det var ingen sag at få arbejde for tyskerne ude på Agger Tange, hvor der blev bygget på livet løs, så englænderne ville ramme ind i en betonvold, hvis de forsøgte at gå i land. Min far havde jo været der før, men han ville under ingen omstændigheder arbejde for tyskerne, selvom han godt nok havde hørt, at både pastor Niemöller og mange andre gode, kristne tyskere var blevet kastet i fængsel, fordi de ikke ville samarbejde med nazisterne. Min mor så virkelig bekymret ud, når det emne kom på bane. Det var jo hende, der skulle finde ud af, hvor lidt vi kunne nøjes med, når hun kun alt for godt vidste, hvor meget vi skyldte købmanden i forvejen.

Spirende interesse for Rusland

Vi flyttede kun én gang i de tre år, jeg gik på realskolen i Hvidbjerg. Jeg kunne tydeligt mærke forskellen fra før. Kun på et enkelt punkt ændrede jeg mig ikke. Jo mere jeg læste, des mere holdt jeg fast på, at Indre Mission og dens heligt opflammede, men ofte fordømmende missionærer var af det onde. Menneskene skulle kæmpe for at gøre sig fri af selvbedraget, sådan som Niels Lyhne havde gjort. Da jeg så stødte på en rejsebog fra bolsjevikernes Rusland, hvori forfatteren, som hed Andersen-Nexø, beskrev, hvordan kirkens magt og indflydelse var blevet drastisk begrænset derovre, blev jeg oprigtigt glad – selv om der også var dem, der kunne

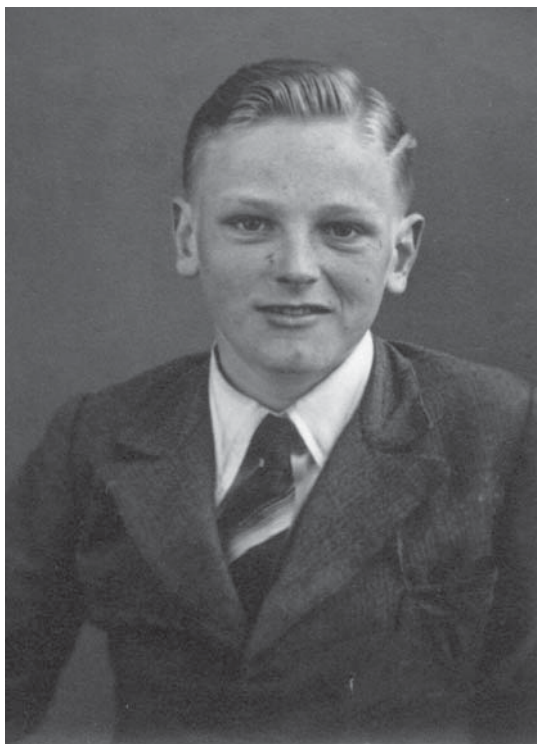
fortælle om, at både kirker og klostre var blevet ødelagt eller omdannet til kornmagasiner. Det blev begyndelsen til min interesse for det store, mærkeligt fremmede land, hvis folk i de år var vore forbundsfæller i kampen mod både de tyske nazister og de frygtelige japanere.

Gymnasiet ved Øresund

Det stod længe ikke særlig klart, hvad der skulle ske mig, når jeg fik min præliminæreksamen i sommeren 1943. En af lærerne var magister i fransk, men det sprog stod ikke på skoleskemaet, så han spurgte, om jeg kunne have lyst, så ville han give mig privatundervisning i fransk. Jeg tog med glæde imod hans tilbud, og det gik rigtig fint. På et tidspunkt spurgte han så, om jeg kunne tænke mig at gå videre i gymnasiet. Jeg svarede, at det havde vi vist ikke råd til, og der var jo heller ikke noget gymnasium i Thy. Så skulle jeg på en kostskole, og de eneste, jeg havde hørt om i Jylland, var missionske, og det ville jeg i hvert fald ikke. Efter nogen tid tog han spørgsmålet op igen og fortalte mig, at han selv var fra Thisted, men var kommet på kostskole i Rungsted helt ovre på Sjælland nord for København. Det lød for mig både eventyrligt og helt uopnåeligt, men han ville godt tage kontakt med rektor derovre for at høre, hvordan det lå med mulighederne for at få en friplads. Svaret var, at med mine karakterer var rektor villig til at se på, hvordan der blev med ansøgninger om friplads det år. Men udover det første år var det ikke normalt at give friplads.

Det viste sig, at jeg hørte til de heldige, der blevet antaget, dog skulle jeg først aflægge en mindre prøve i latin, et sjældent sprog, som jeg slet ikke havde haft før. Den kunne i givet fald aflægges i Thisted, og jeg havde jo stadigvæk sommerferien. Det blev mit livs vanskeligste studium, eller rettere selvstudium, men det gik lige netop. Og så var der kun ét problem tilbage. Der skulle regnes med nogle personlige

omkostninger i det år, der var bevilget friplads, anslået til ca. 1000 kroner. Dem havde vi selvfølgelig ikke, men det viste sig, at det kunne lade sig gøre at låne pengene i Thylands Bank i Hurup, hvis min far kunne skaffe tre solide kautionister. Det blev ikke nemt. De fleste mente jo, at de selv havde børn, de skulle tænke på, og der lå måske også det i det, at deres børn ikke havde behovet at studere for at klare sig. Det så ikke alt for lovende ud, men når det drejede sig om at rejse penge, var min far udholdende. Da der stadigvæk manglede en tredje mand, sagde vores nye nabo, som ikke just var indre missionsk, at hvis de hellige var så bekymrede for deres skillinger, så ville han da godt skrive under. På denne lidt ugudelige måde gik lånet i orden, og jeg kunne få råd til at købe en enkeltbillet til Rungsted.

Artiklens forfatter fotograferet i Hurup kort før afrejsen til Rungsted i 1943.

En enkelt til Rungsted

Der var ikke ret mange rejsende i toget fra Thy, og da vi langt om længe begyndte at nærme os København, var det allerede næsten mørkt udenfor. Der var ikke meget lys i kupeen, og konduktøren havde forlængst været rundt og trukket mørklægningsgardinerne for. I denne halvt fortrolige atmosfære faldt jeg i snak med en nydelig kvindelig passager, som sad overfor. Da hun hørte, at jeg skulle videre til Rungsted samme aften, blev hun helt bekymret på mine vegne. Hun mente ikke, at der gik flere tog på kystbanen på den tid. Det viste sig at være rigtigt, men så kunne jeg få lov at overnatte i hendes lejlighed. Jeg blev lidt paf over hele situationen og ikke mindre forbløffet, da hun sagde: Men først skal vi i Tivoli. Jo, for de havde fået lov til at holde et beskedent festfyrværkeri på 100-årsdagen for Tivolis grundlæggelse i 1843. Det blev en rigtig festlig aften, hvis mage jeg aldrig før havde oplevet. Men det blev ikke det helt store knald, for tyskerne havde udtrykkeligt forlangt, at fyrværkeriet kun måtte bestå af nogle velvoksne kinesere.

Da jeg næste formiddag sad i toget til Rungsted, stadigvæk lidt fortumlet over mit første møde med storbyens fristelser, kunne jeg ikke lade være med at undre mig over, hvor fint og velbjerget der så ud overalt. Ikke blot husene, men også træerne havde en rejsning, som jeg slet ikke kendte hjemme fra Thy. Hos os var det, som om både træer og buske voksede lidt skråt østpå, men sådan var det altså ikke her. Der var i det hele taget meget, der var anderledes. Der var længere fra vest til øst, end jeg havde forestillet mig. Men jeg vænnede mig til, at folk – trods krig og besættelse – var lysere i sindet, for ikke at sige mere letsindige, end jeg kunne omstille mig til lige i starten.

Uden at jeg vist rigtigt bemærkede det, vænnede jeg mig efterhånden til at undvære

Eigil Steffensen holder forelæsning om Fjodor Dostojevskij ved Odense Universitets årsfest i 1977. Blandt tilhørerne var dronning Margrethe og prins Henrik samt undervisningsminister Ritt Bjerregaard.

både blæsten, havet og stjernerne. Selv under mørklægningen var der for meget lys til, at man kunne se Karlsvognen så klart som derhjemme. Men det gik, som det burde og skulle. Jeg blev forholdsvis hurtigt den bedste i klassen og fik den friplads både det andet og tredje år, som var en helt nødvendig forudsætning for, at jeg kunne forlade Rungsted som student og sætte kursen mod Københavns universitet. Her ville jeg læse russisk og lære noget mere om det ufatteligt store land, der strakte sig næsten helt ud i universet. Turen til København var ikke nær så lang som den første, der havde ført mig til

Rungsted, men det stod til gengæld temmelig uklart, hvordan den skulle ende. Det eneste sikre var, at jeg i første omgang ville bruge sproget og finde ud af, hvordan russerne havde gjort sig fri af både kirke og præstevælde og skabt sig et samfund, hvor man ikke blev kostet rundt med af dem, der sad på kapitalen. Der var ikke mange, der kendte ret meget til dette mærkelige land, der for nogle og især de ugudelige, som jeg selv regnede mig til, nærmest stod som et forjættet land, mens det af andre, gode kristne mennesker, tværtimod blev beskrevet som et helvede. I første omgang kunne der selvfølgelig

lig ikke blive tale om at komme derover, selv om krigen nu var forbi, men det regnede jeg bestemt med ville ændre sig.

Meget gik noget anderledes i de kommende år, end jeg havde forestillet mig. Men det er en helt anden historie.

p. s.

Den lærer, der i sommeren 1940 fik overtalt mine forældre til at lade ham forsøge at få mig optaget som elev på Hvidbjerg Realskole, hed Kristian Madsen. Han var lærer i Odby fra 1929 til 1973. I et interview med mig i »Thisted Amts Tidende« i forbindelse med forsvaret af min doktordisputats ved Københavns Universitet i

januar 1967 fik jeg lejlighed til at rette en behørig tak til min gamle lærer og velgører – med 27 års forsinkelse.

Eigil Steffensen

Født 1927. Magisterkonferens 1954, slavisk filologi. Dr. phil. 1967. Docent og professor. Udgav i 1993 på forlaget Vindrose erindringsbogen »En enkelt til Rungsted«.